

Innovations and Challenge of Child and Adolescent Protection Act in Prevention of Child Abuse

*Mahdi Sabooripour*¹, Faezeh Hagh Bin²*

1. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: m_sabooripour@sbu.ac.ir

2. M.A. in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran.

Email: fa.haghbin@mail.sbu.ac.ir

S.D.I.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:
Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:
Original Research

DOI:
10.48300/JLR.2022.313210.1834

Received:
2 December 2021

Accepted:
15 March 2022

Published:
10 June 2023

A B S T R A C T

Child abuse is one of the growing crimes, in recent days and there has been a significant increase in child abuse statistics. Therefore, it is very important to take the necessary measures to prevent such criminal behaviors. Child and Adolescent Protection act, adopted in 1399, is one of the legislative innovations to prevention and legal confrontation with this phenomenon that provided significant legal protections to children and adolescents. However, there are still many legal and practical challenges facing it. In this library research, innovations and challenges of this act were examined, the result of this studies are as follows: One of the innovations of this act is maximizing the capacity of government organizations such as the Welfare Organization to prevent child abuse, identifying and providing legal protection to children and adolescents at risk

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

of victimization such as children dropping out of school, children with parents Prisoners, addicts, and redefining the harms to children and adolescents, such as economic exploitation of children and child pornography. On the other hand, the practical challenges of this law are the restriction of the concept of emotional harassment and the lack of enforcement guarantees for it, the imposition of minimum punishments for abusive parents, the imposition of minimum punishments for sexual harassment, and the lack of appropriate mechanisms to personality file for abused children.

Keywords: Child Abuse, Developmental Crime Prevention, Crime Prevention, A Risk Factor, Child and Adolescent Protection Act.

Funding: The authors received no financial support (funding, grants, and sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author contributions:

Mehdi Sabooripour: Writing - Review & Editing, Supervision.

Faezeh Haghbin: Conceptualization, Methodology, Formal analysis, Investigation, Resources, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing.

Competing interests: The authors declare that They have no competing interests.

Citation:

Sabooripour, Mahdi & Faezeh Hagh Bin. "Innovations and Challenge of Child and Adolescent Protection Act in Prevention of Child Abuse" *Journal of Legal Research* 22, no. 53 (June 10, 2023): 507-538.

E x t e n d e d A b s t r a c t

• Statement of the topic

According to the definition by the World Health Organization, child abuse is an injury or threat to the physical or mental health, welfare, or well-being of a child by the parent, caregiver, or persons responsible for them ; however, in another definition, any physical, sexual, and mental abuse or misbehavior to children under the age of 18 by a person who has custody of the child or by another adult who may be in the family or outside the family can be considered as child abuse.

Child abuse, due to its various definitions, generally falls into four categories: Neglect, Psychological Abuse, Physical Abuse, and Sexual Abuse.

One of the most important pillars in the field of prevention is the legislature, which by adopting effective Acts can take a beneficial step in achieving one of its goals, which is to prevent crimes in the general sense and to prevent child abuse in the specific sense. Finally, this organ in its last will to prevent and deal with the phenomenon of child abuse passed an Act entitled "Act for the Protection of Children and Adolescents" on May 12, 2020.

The adoption of the Children and Adolescents Protection Act in 2020, is undoubtedly a step forward in preventing the phenomenon of child abuse; Because the legal protection of children and adolescents subject to this Act will be done by creating appropriate structures, determining and describing the duties of executive bodies, accurate criminalizing of risky behaviors and determining punishments for them, and redefining risky situations for children and adolescents. The innovations of this Act and the challenges of its implementation on the other hand are examined in this article.

• Methodology

This research is based on descriptive and analytical methods and resources that have been collected by the library method.

• Results

The result of this study are as follows: including the innovations of this Act, maximum use of the capacity of government organizations such as State Welfare Organization to prevent child abuse, identifying and providing legal protection to children and adolescents at risk of victimization such as children that are dropping out of school, children with parents' imprisonment and redefining the harms to children and adolescents, like the economic exploitation of children. On the other hand, among the practical challenges of this Act, the restriction of the concept of emotional harassment and the lack of guarantee for the execution, and the imposition of minimum punishments for the abusive parents can be mentioned.

• Conclusion

Child abuse is one of the social harms that due to its effective characteristics needs

proper investigation and planning to prevent and help to eliminate or reduce. The answer to this need is as one of the necessities for the growth and development of a healthy and prosperous generation and, consequently, a capable and developed society.

This complex and growing phenomenon always needs the full support of the government and the private sector in various dimensions to prevent it. What is certain is that child abuse is the result of multiple psychological and sociological factors, and therefore its prevention requires comprehensive and societal efforts. Given the trans-sectoral nature of social harms, crimes, and perversions, no organization can claim to be able to take over all the tasks of crime prevention, control, and reduction of social harms alone. Therefore, to achieve the lofty goal of social health, of which crime prevention is one of its basic components; all relevant organizations, both governmental and non-governmental, active in this field should interact and cooperate, and in this regard, the ground for people's participation should be provided more than before.

The legislature, as the main legislative body, plays a key role in formulating preventive strategies to combat the phenomenon of child abuse. This institution, by explaining the crime and its subject society, makes all the institutions involved in the fight against crime react. In the same vein, the legislature has taken a big step towards combating child abuse with the adoption of the Protection Act in 2020 and the recognition of the concept of child abuse. In this Act, various government agencies and institutions have been addressed and assigned responsibilities to achieve the goals of the Act, which are the prevention and confrontation of child abuse. Social work, which is a specialized profession and seeks to help its target groups by using specialized knowledge, has been emphasized once again in this Act, and the Radio and Television Organization, as the largest mass media, has tasks in line with its mission of informing about the rights of children and adolescents.

In addition, by redefining the harms of children and adolescents, this Act has once again reminded the most important harms to this group and in the chapter on crimes and punishments, has resorted to punishment to deal with these harms.

On the other hand, according to the concept of child in international documents and risk factors, i.e. factors that increase the likelihood of a child tending to delinquency in childhood and adolescence and beyond, and are divided into three categories of individual, family, and school-related risk factors; The Child and Adolescent Protection Act faces many practical challenges, and solutions need to be adopted to confront with these challenges.

As noted, this Accrete has significant innovations in the prevention of child abuse; but it also faces objections and practical challenges that require attention and appropriate solutions; because without legal protection, not only prevention but also a confrontation with this phenomenon will not be desirable in the end.

نوآوری‌ها و چالش‌های قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در پیشگیری از کودک‌آزاری

مهدی صبوری پور^{۱*}، فائزه حق‌بین^۲

۱. استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: Email: m_sabooripour@sbu.ac.ir

۲. کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

Email: fa.hagbin@mail.sbu.ac.ir

چکیده:

امروزه یکی از بزه‌های در حال رشد، کودک‌آزاری می‌باشد و در سال‌های اخیر، افزایش قابل توجهی در آمار مربوط به کودک‌آزاری دیده شده است. از این رو اتخاذ تدابیر لازم برای پیشگیری از این‌گونه رفتارهای مجرمانه ضروری است. قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ از جمله نوآوری‌های قانونگذار جهت پیشگیری از کودک‌آزاری و مقابله قانونی با این پدیده است که حمایت‌های قانونی قابل توجهی نسبت به اطفال و نوجوانان مبذول داشته است. با وجود این همچنان چالش‌های قانونی و اجرایی فراوانی پیش‌روی قانون حاضر وجود دارد. در این پژوهش که به روش کتابخانه‌ای صورت گرفت، نوآوری‌ها و چالش‌های این قانون بررسی گردید. نتایج این تحقیق بدین شرح است: از جمله نوآوری‌های این قانون، استفاده حداکثری از ظرفیت سازمان‌های دولتی از جمله سازمان بهزیستی در پیشگیری از کودک‌آزاری، شناسایی و حمایت قانونی از کودکان و نوجوانان در معرض خطر بزه‌دیدگی نظیر کودکان در معرض

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند یا دسترسی آزاد هستند، مقالات تحت شرایط مجوز Creative Commons Attribution-Non-Commercial License 4.0 منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

پژوهش‌کده حقوق

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.48300/JLR.2022.313210.1834

تاریخ دریافت:

۱۱ آذر ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۲۴ اسفند ۱۴۰۰

تاریخ انتشار:

۲۰ خرداد ۱۴۰۲

ترک تحصیل، کودکان دارای والدین زندانی و معتاد و بازتعریف آسیب‌های فراروی کودکان و نوجوانان نظیر بهره‌کشی اقتصادی از کودکان و هرزه‌نگاری کودکان می‌باشد. از سوی دیگر از جمله چالش‌های عملی این قانون می‌توان به تقیید مفهوم آزار عاطفی و نبود ضمانت اجرا برای آن، وضع مجازات‌های حداقلی برای والدین آزارگر، وضع مجازات‌های حداقلی در جرم آزار جنسی غیرحدی و نبود سازکارهای مناسب جهت تشکیل پرونده شخصیت اطفال بزه‌دیده اشاره نمود.

کلیدواژه‌ها:

کودک‌آزاری، پیشگیری رشدمدار، پیشگیری کیفی، عوامل خطر، قانون حمایت از اطفال و نوجوانان.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

مهدی صبوری پور: نوشتن - بررسی و ویرایش، نظارت.

فائزه حق‌بین: مفهوم‌سازی، روش، شناسی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نوشتن - پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

صبوری پور، مهدی و فائزه حق‌بین «نوآوری‌ها و چالش‌های قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در پیشگیری از کودک‌آزاری». مجله پژوهش‌های حقوقی، ۲۲، ش. ۵۳ (۲۰ خرداد ۱۴۰۲): ۵۰۷-۵۳۸.

مقدمه

مطابق تعریف سازمان جهانی بهداشت، کودک‌آزاری آسیب یا تهدید سلامت جسمانی، روانی، سعادت یا رفاه کودک به دست والد، مراقب یا افرادی است که نسبت به وی مسؤول هستند^۱؛ لیکن در تعریف دیگر، هرگونه آسیب جسمی، جنسی، فکری، سوء استفاده و بدرفتاری با کودکان زیر ۱۸ سال توسط فردی که سرپرستی و حضانت کودک را بر عهده داشته یا توسط فردی بزرگ‌تر که می‌تواند در کانون خانواده یا خارج از کانون خانواده باشد، کودک‌آزاری تلقی گردیده است.^۲

کودک‌آزاری با توجه به تعاریف گوناگون خود، به‌طور کلی چهار گونه به خود می‌گیرد که عبارتند از غفلت، کودک‌آزاری روانی، سوء رفتار جسمانی و کودک‌آزاری جنسی.^۳ کودک‌آزاری جسمانی، مشتمل بر جراحی عمدی کودک است که به دنبال مشت زدن، کتک، لگدزدن، گازگرفتگی، تکان دادن، پرتاب کردن، خفگی، چاقوخوردگی، ضربه زدن، سوزاندن و یا هر روش دیگری اتفاق می‌افتد که از سوی والدین، افراد مراقبت‌کننده یا هر فرد دیگری که مسؤولیت کودک را برعهده دارد اعمال می‌شود.

کودک‌آزاری روانی، شامل پرخاشگری، انتقاد یا تحقیر کودک، تهدید، صدمه زدن یا رها کردن افراد یا اشیایی که برای کودک حائز اهمیت می‌باشند، زندانی کردن، سپر بلا کردن آشکار کودک، اجبار کودک برای اعمال درد بر خودش و تأدیبات افراطی کودک با روش‌های جسمانی و غیرجسمانی می‌باشد. غفلت نیز شامل ترک کودک، عدم نظارت کافی، قصور در رسیدگی به نیازهای ضروری هیجانی یا روان‌شناختی و عدم فراهم کردن آموزش، مراقبت‌های پزشکی، غذا و سرپناه و پوشاک برای کودک می‌باشد.^۴

در نهایت، کودک‌آزاری جنسی به هرگونه عمل جنسی با کودک به منظور تأمین لذت جنسی والد، فرد مراقب یا هر فرد دیگری که مسؤولیت کودک را بر عهده دارد گفته می‌شود. سوء رفتار جنسی شامل فعالیت‌هایی نظیر نوازش آلت تناسلی یک کودک، دخول، زنا با محارم، تجاوز، رابطه جنسی از طریق

۱. سید محمد موسوی بجنوردی، «کودک‌آزاری»، فصلنامه علمی-پژوهشی (وزارت علوم) ۳(۱۳۸۶)، ۷.

۲. فردوس قماشچی، کودک‌آزاری و پیامدهای آن بر روند رشد روانی-اجتماعی کودکان (آزادیده) (تهران: معاونت اجتماعی و ارشاد ناجا، ۱۳۸۵)، ۱۰.

3. Font, S. & M. J. Kathryn, "The Scope, Nature, and Causes of Child Abuse and Neglect", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 692(2020): 27-28.

۴. فاطمه ترکاشوند و دیگران، «بررسی شیوع کودک‌آزاری و برخی عوامل جمعیت‌شناختی مؤثر بر آن در دانش‌آموزان مقطع سوم راهنمایی شهر زنجان در سال ۱۳۹۰». مجله دانش علوم پزشکی رفسنجان ۱۲(۱۳۹۲)، ۴۴۸.

مقعد و عورت‌نمایی می‌باشد.^۵

مناسب‌ترین راه برای جلوگیری از این پدیده، پیشگیری از وقوع آن است زیرا پیش از مبارزه با معلول، پیشگیری و مقابله با ریشه‌ها، علت‌ها و زمینه‌های جرم امری عقلایی و بدیهی است. یکی از ارکان مهم و اثرگذار در زمینه پیشگیری، قوه مقننه است که با تصویب قوانین اثرگذار می‌تواند در رسیدن به یکی از مقاصد خود که همانا پیشگیری از جرم در مفهوم عام و پیشگیری از کودک‌آزاری در معنای خاص است گامی مؤثر بردارد. این قوه سرانجام و پس از گذشت ۱۹ سال از قانون پیشین، در آخرین اراده خود برای پیشگیری و مقابله با پدیده کودک‌آزاری، قانونی با عنوان «قانون حمایت از اطفال و نوجوانان» را در ۲۳ اردیبهشت ۱۳۹۹ به تصویب رساند.

بدون شک تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در سال ۹۹ که از این پس قانون حمایت نام برده می‌شود، گامی رو به جلو در جهت پیشگیری از پدیده کودک‌آزاری است؛ چراکه حمایت قانونی از اطفال و نوجوانان موضوع این قانون با ایجاد ساختارهای مناسب، تعیین و شرح وظایف نهادهای اجرایی، جرم‌انگاری دقیق رفتارهای مخاطره‌آمیز و تعیین مجازات برای آنها و بازتعریف وضعیت‌های مخاطره‌آمیز برای اطفال و نوجوانان، صورت خواهد پذیرفت. نوآوری‌های این قانون از یک‌سو و چالش‌های فراروی اجرای آن از سوی دیگر در این نوشتار مورد بررسی قرار گرفته است.

۱- نوآوری‌های قانون در پیشگیری از کودک‌آزاری

نخستین اقدام به منظور مداخله در پدیده کودک‌آزاری، اقدامات پیشگیرانه است؛ زیرا به کارگیری این اقدامات نوعی حمایت از کودک و نوجوان به شمار می‌رود و همچنین توفیق در درمان کودکان و خانواده‌ها پس از وقوع کودک‌آزاری امری دشوار است.^۶

در مجموعه سیاست جنایی، از جمله مهم‌ترین راهکارها، پیشگیری از جرم می‌باشد که به مدد توسل به یک سلسله اقدامات غیر کیفری در صدد کاهش یا از بین بردن عوامل محیطی، فردی و وضعی و نیز

۵. انجمن روان‌پزشکی آمریکا، راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی ترجمه فرزین رضاعی و دیگران (تهران: انتشارات ارجمند، ۱۳۹۵)، ۷۵۷-۷۵۹.

6. S. Toth and J. Manly, "Developmental Consequences of Child Abuse and Neglect: Implications for Intervention", *Child Development Perspectives* 13 (2019): 60.

گرایش به بزهکاری است.^۷ در معنای موسع هر اقدامی اعم از کیفری و غیرکیفری که برای مقابله با جرم و با هدف کاهش میزان ارتکاب جرم انجام می‌گیرد.^۸

در این بند به موضوعاتی نظیر استفاده حداکثری از ظرفیت سازمان‌های دولتی نسبت به پیشگیری از این پدیده، شناسایی و حمایت قانونی از کودکان و نوجوانان در معرض خطر بزه‌دیدگی و در نهایت در ذیل بند سوم به بازتعریف آسیب‌های فراروی کودکان و نوجوانان اشاره خواهد شد.

۱-۱ - استفاده حداکثری از ظرفیت سازمان‌های دولتی در پیشگیری از کودک‌آزاری

در قانون حمایت، جهت اعمال پیشگیری همه‌جانبه از بزه‌دیدگی کودکان، وظایف ویژه‌ای برای سازمان بهزیستی، نیروی انتظامی، سازمان زندان‌ها و ... مقرر گردیده که در تغییر رویکرد سازمان‌های دولتی نسبت به کودکان و کاهش خشونت تأثیرگذار است.

از جمله این سازمان‌های دولتی می‌توان به سازمان بهزیستی اشاره نمود. این سازمان دو دسته از کودکان یعنی کودکان بی سرپرست و بدسرپرست و کودکان خیابانی را که از منظر اجتماعی به عنوان کودکان آسیب‌دیده و از منظر جرم‌شناسی به عنوان کودکان در معرض خطر بزه‌دیدگی شناخته می‌شوند به طور خاص تحت پوشش خود قرار داده است.^۹

مهم‌ترین اهداف سازمان بهزیستی عبارتند از: انجام مداخلات روانی - اجتماعی قبل از مداخلات قضایی - انتظامی، کمک به قضا‌دایی و پیشگیری از جرم کودک‌آزاری، شناسایی آسیب‌های اجتماعی شایع و در حال شیوع و یا نوپدید و بازپدید، شناسایی کانون‌ها و مناطق آسیب‌زای اجتماعی و در نهایت ارائه خدمات تخصصی به موقع به افراد در معرض آسیب و آسیب‌دیدگان اجتماعی.^{۱۰}

در همین راستا بند الف ماده ۶ قانون حمایت مقرر می‌دارد: «سازمان بهزیستی کشور مکلف است: ۱- با استفاده از مددکاران اجتماعی در قالب فوریت‌های خدمات اجتماعی با همکاری شهرداری یا دهیاری و نیروی انتظامی نسبت به شناسایی، پذیرش، حمایت، نگهداری و توانمندسازی اطفال و

۷. امیرحسین نیازپور، «اساسی سازی حقوق پیشگیری از جرم در ایران»، فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۶(۱۳۹۳)، ۹۴.

۸. محمود مهدوی، پیشگیری از جرم (پیشگیری رشد مدار) (تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۷)، ۱۹.

۹. پگاه نادری، «نقش سازمان بهزیستی و عملکرد آن در پیشگیری از جرم»، (رساله کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۱)، ۳-۱.

۱۰. علی براتی، «نقش سازمان بهزیستی در پیشگیری از بزه کودک‌آزاری در استان البرز»، فصلنامه دانش انتظامی البرز ۱۶(۱۳۹۶)، ۲۱.

نوجوانان موضوع این قانون و اعلام موضوعات به مراجع صالح اقدام کند...». بدین ترتیب این ماده برای طرح فوریت‌های اجتماعی سازمان بهزیستی وظیفه ویژه‌ای جهت شناسایی، پذیرش و حمایت از اطفال و نوجوانان در معرض آسیب در نظر گرفته است. اعلام موضوعات در این ماده به معنای آن است که اگر کودک آزاری علیه کودکی اتفاق افتاد، از آنجاکه این موضوع جنبه عمومی داشته و جرم تلقی می‌گردد، مددکاران اجتماعی می‌توانند به دادسرا یا مراجع صالح اعلام جرم نمایند. ماده ۱۲ آیین‌نامه اجرایی ماده ۶ قانون حمایت که بیان می‌دارد: «مددکاران اجتماعی در صورت وجود قراین دال بر وقوع جرم علیه طفل و نوجوان، علاوه بر انجام اقدامات حمایتی، موضوع را حسب مورد به مرجع انتظامی یا قضایی اعلام می‌نمایند»؛ گواهی بر این مدعا است.

از سوی دیگر، مددکاری اجتماعی حرفه‌ای است که هدف آن کمک به افراد، گروه‌ها و جامعه می‌باشد تا بتوانند با کارایی بیشتر با مشکلات موجود در کار و وظایف اجتماعی خود مقابله کرده و در نهایت استقلال و رضایت فردی و اجتماعی را به دست آورند.^{۱۱}

مددکاران اجتماعی در سه مرحله یعنی مرحله پیش از رسیدگی، مرحله رسیدگی و صدور حکم و در نهایت مرحله اجرای حکم دارای وظایفی می‌باشند.^{۱۲}

در مرحله پیش دادرسی از جمله وظایف مددکار اجتماعی، تسهیل ورود اطفال و نوجوانان بزه‌دیده به فرآیند کیفری است. یکی از ویژگی‌های جرایم علیه اطفال و نوجوانان پنهان ماندن این جرایم است زیرا اغلب این افراد پس از ارتکاب جرم به دلیل ترس از انتقام دوباره بزهکار یا خویشاوندی با بزهکار مخصوصاً زمانی که بزهکار یکی از والدین طفل است تمایلی به شکایت ندارند. در همین راستا و برای کاهش رقم سیاه این جرایم، قانونگذاران در کشورهای مختلف تلاش می‌کنند که افراد جامعه را به مشارکت در گزارش موارد بزه‌دیدگی کودکان ترغیب نمایند.^{۱۳}

مطابق با ماده ۱۷ قانون، جرایم علیه این قشر جنبه عمومی داشته و همه افراد جامعه مکلفند به نحوی که خطری متوجه آنان نگردد، موارد بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان را به مقامات قضایی گزارش دهند و در صورت عدم گزارش دهی به یکی از مجازات‌های درجه ۶ در ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی

11. H. Sinai-Glazer, "The Essentials of the Helping Relationship between Social Workers and Clients", *Social Work* 65(2020): 245.

۱۲. سازمان بهزیستی کشور، «برنامه اورژانس اجتماعی»، آخرین ویرایش: ۱۳۹۹/۷/۶، دسترسی در ۱۴۰۰/۹/۱۸ <https://www.behzisti.ir/news/>

۱۳. عبدالرضا جوان جعفری بجنوردی و شعله قتلویی طرقي، «نقش مددکار اجتماعی در نظام عدالت کیفری اطفال و نوجوانان بزه‌دیده»، مجله وکیل مدافع ۱۵ (۱۳۹۵)، ۹۳-۹۲.

محکوم خواهند شد. به موجب تبصره همین ماده این مجازات برای افرادی که به اقتضای حرفه خود یا مطابق قوانین و مقررات از افرادی می‌باشند که مکلف به گزارش‌دهی هستند، تشدید خواهد شد. مددکاران اجتماعی از جمله افرادی هستند که به اقتضای حرفه خود و به واسطه حضور در سطح جامعه و برخورد با کودکان و نوجوانان مکلف به ارائه گزارش بزه‌دیدگی آنها به مراجع قضایی می‌باشند. در همین راستا بند الف ماده ۶ قانون حمایت، سازمان بهزیستی را با مشارکت سایر نهادها و با استفاده از مددکاران اجتماعی خود (در قالب طرح فوریت‌های خدمات اجتماعی) مکلف به فراهم کردن شرایط گزارش‌دهی و ارائه گزارش بزه‌دیدگی به مقامات قضایی نموده است. این گزارش مبنای تصمیم‌گیری دادگاه در ارتباط با کودک و نوجوان بزه‌دیده قرار می‌گیرد و به همین علت از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار خواهد بود. ماده ۲۹ قانون حمایت به گزارش مددکار اجتماعی اشاره کرده و بیان می‌دارد: «رسیدگی به وضعیت مخاطره‌آمیز موضوع این قانون جز در مواردی که در صلاحیت دادگاه کیفری است در دادگاه خانواده و با ارائه گزارش مددکار اجتماعی بهزیستی یا واحد حمایت دادگستری و حضور مددکار اجتماعی انجام می‌شود؛ این امر مانع از انجام تحقیقات دادگاه نخواهد بود.»

بدین ترتیب یکی از مهم‌ترین خدماتی که مددکاران اجتماعی می‌توانند در جهت حمایت از کودکان بزه‌دیده انجام دهند، ارائه گزارش بزه‌دیدگی آنها به مرجع قضایی می‌باشد. مددکاران به منظور ارائه این گزارش باید با اصول گزارش‌نویسی، هدف از ارائه گزارش و مسائل حقوقی مورد نیاز مرجع قضایی آشنایی داشته باشند.

اهمیت کار این گزارش در این است که مبنای کار مرجع قضایی قرار گرفته و تصمیم‌گیری‌های بعدی در ارتباط با کودک بزه‌دیده، بر مبنای این گزارش پایه خواهد بود. این گزارش برای مرجع قضایی در حکم سندی است که نویسنده آن باید مسؤلیت صحت آن را عهده‌دار شود. بدین ترتیب مددکاران باید گزارش خود را با رعایت صداقت و امانت تنظیم نموده و مطالب مورد نیاز را به صورتی واضح مطرح نمایند.

دیگر وظیفه مددکار در این مرحله، تحقیق و مصاحبه می‌باشد. تحقیق و مصاحبه با کودکان و نوجوانان بزه‌دیده باید توسط افراد متخصص صورت گیرد چراکه ویژگی‌ها و نیازهای خاص این قشر ایجاب می‌کند که با آنان به گونه‌ای متفاوت و با حفظ کرامت آنان رفتار گردد تا بدین وسیله از بزه‌دیدگی ثانویه جلوگیری به عمل آید.^{۱۴} در همین راستا ماده ۳۹ قانون حمایت بیان نموده: «تمام اقدامات و

تحقیقات از اطفال و نوجوانان موضوع این قانون باید توسط اشخاص آموزش‌دیده در این زمینه و در کمترین دفعات و کوتاه‌ترین زمان ممکن برحسب نیازهای آنها به عمل آید.» مددکار با رعایت تکنیک‌ها و داشتن مهارت‌های لازم در هنگام مصاحبه نظیر نحوه پرسیدن سؤالات، رعایت شأن و منزلت انسانی مددجو، جلب اعتماد و ایجاد آرامش در آنها می‌تواند اطلاعات مناسبی را در ارتباط با جرم رخ داده به دست آورد و در اختیار مقام قضایی قرار دهد. به همین جهت است که ماده ۴۰ به صراحت از مددکاران اجتماعی یاد می‌کند و بیان می‌دارد: «مرجع قضایی می‌تواند با در نظر گرفتن غبطه و مصلحت طفل یا نوجوان، انجام اقداماتی از قبیل ارزیابی و تحقیقات مقدماتی درباره وضعیت جسمی، روحی و روانی وی یا والدین، اولیا و یا سرپرستان قانونی او، وضع خانوادگی و محیط سکونت، اشتغال و تحصیل را به مددکاران اجتماعی بهزیستی محول کند.»

افزون بر آن مددکاران اجتماعی در مرحله دادرسی و صدور حکم می‌توانند با حمایت از اطفال و نوجوانان بزه‌دیده و کمک به قاضی برای صدور حکم مناسب در خصوص حضانت و سرپرستی، سیاست‌های بازپرورانه و پیشگیرانه نظام عدالت کیفری را در این زمینه محقق سازند.

به‌علاوه مددکار در صدور حکم سرپرستی و حضانت اطفال و نوجوانان بزه‌دیده هم دارای نقش است. از جمله تصمیمات مهمی که دادگاه هم‌زمان با صدور حکم می‌تواند در مورد اطفال و نوجوانان بزه‌دیده اتخاذ کند، حضانت و سرپرستی این افراد است. در این خصوص ماده ۴۲ قانون بیان می‌دارد: «دادگاه رسیدگی‌کننده به جرایم موضوع این قانون در صورت ضرورت و مصلحت طفل یا نوجوان می‌تواند ضمن صدور حکم محکومیت، حسب مورد یک یا چند مورد از تصمیمات زیر را اتخاذ کند. این تصمیمات از حیث قابلیت تجدیدنظرخواهی تابع حکم اصلی است:

الف) معرفی طفل و نوجوان یا خانواده آنها به سازمان‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی فعال در زمینه اقدامات حمایتی؛

ب) ایجاد محدودیت در اعمال حقوق مربوط به ملاقات، حضانت، ولایت، قیمومت، وصایت و سرپرستی طفل و نوجوان؛

پ) سپردن طفل و نوجوان به‌صورت موقت به سازمان بهزیستی یا مراکز مربوط.»

بدین ترتیب قاضی دادگاه باید پس از بررسی محیط خانوادگی طفل یا نوجوان، در خصوص معرفی او یا خانواده‌اش به سازمان‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی فعال در این زمینه، محدودیت در اعمال حقوقی نظیر حضانت و سرپرستی و یا سپردن طفل و نوجوان به سازمان بهزیستی و سلب حضانت از

خانواده به صورت موقت تصمیم‌گیری نماید. برای این منظور، دادگاه ناچار از رجوع به پرونده شخصیت و استفاده از نظر کارشناسان خبره از جمله مددکاران اجتماعی است. از جمله نوآوری‌های قانون حمایت از اطفال و نوجوانان، پیش‌بینی تشکیل پرونده شخصیت برای اطفال و نوجوانان بزه‌دیده و در معرض خطر می‌باشد و بند ۵ ماده قانون به لزوم تشکیل پرونده شخصیت اشاره کرده است؛ چراکه همواره این پرونده در فرآیند دادرسی بزه‌کار و برای شناخت شخصیت بزه‌کار صورت می‌گرفت. لیکن همان‌گونه که در ادامه اشاره خواهد شد؛ سازگار اجرایی مناسبی جهت تشکیل این پرونده پیش‌بینی نگردیده است. در مرحله بعد، مددکار اجتماعی در وهله نخست باید تلاش کند که کودک و نوجوان بزه‌دیده از خانواده خود جدا نشود زیرا جدایی از خانواده آثار سوء جبران‌ناپذیری به بار خواهد آورد. به همین علت است که ماده ۴۶ بیان می‌دارد: «در تمام تدابیر و اقدامات حمایتی موضوع این قانون، اولویت با اقداماتی است که منجر به خروج طفل یا نوجوان از محیط خانواده یا قطع ارتباط با آنها نشود.» بنابراین در صورتی که مددکار اجتماعی تشخیص دهد که می‌توان با معرفی طفل یا نوجوان یا خانواده آنها به نهادهای دولتی و غیردولتی فعال در این زمینه (نظیر سازمان بهزیستی، مراکز خدمات مشاوره‌ای و ...) و اجرای برنامه‌های درمانی و آموزشی در زمینه حقوق اطفال و نوجوانان، بستر مناسبی برای تربیت و جلوگیری از بزه‌دیدگی این قشر فراهم نماید، باید اقدامات ضروری را انجام دهد.^{۱۵}

در گام بعد و در صورتی که محیط خانواده شرایط مناسب برای حضانت و سرپرستی کودک و نوجوان بزه‌دیده نداشت، محدودیت در اعمال حقوق مرتبط با حضانت، ولایت، سرپرستی و ... اعمال می‌گردد. در این راستا ایجاد مراکز نگهداری روزانه کودک و نوجوان اقدامی مفید برای حمایت از آنها و کمک به خانواده‌هایی است که به دلیل ضعف موقعیت اجتماعی و اقتصادی قادر به نگهداری مطلوب از کودک و نوجوان خود نیستند. این امر از یک طرف موجب می‌شود که والدین با آرامش خاطر به کار و تلاش بپردازند و موقعیت رفاهی خانواده را بهبود بخشند و از سوی دیگر از بی‌توجهی، سوء رفتار و تغذیه و بهداشت نامناسب کودک و نوجوان جلوگیری کرده و شرایط برای رشد مطلوب آنها فراهم می‌آید.

وظیفه نظام عدالت‌گیری در حمایت از اطفال و نوجوانان بزه‌دیده تنها با تعیین مجازات بزه‌کار به پایان نمی‌رسد. در حقیقت احکام حمایتی دادگاه تنها زمانی موجبات پیشگیری از بزه‌دیدگی مجدد کودک و نوجوان را فراهم می‌آورد که نظارت کاملی بر اجرای درست این احکام صورت پذیرد. به‌علاوه پیگیری وضعیت این افراد بعد از اجرای احکام هم از جمله راهکارهای لازم برای تحقق این هدف می‌باشد.

مددکاران اجتماعی نیز نقشی حائز اهمیت در این زمینه ایفا می‌کنند. از جمله وظایف مددکار در این مرحله نظارت بر اجرای تدابیر و تصمیمات صادره ضمن حکم محکومیت جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی ثانویه می‌باشد. اگر بعد از صدور حکم یا قراردادهای حمایتی بزهکار به محیط خانه و جامعه بازگردد بدون آنکه نظارتی بر اجرای دستورات دادگاه در ضمن این احکام و قرارها صورت گیرد، نه تنها هدف اصلاح و بازپروری مجرم محقق نشده بلکه راهی برای فرار او از مجازات فراهم می‌آید و خطر بزه‌دیدگی کودک و نوجوان را دوچندان می‌کند. در همین راستا ماده ۴۴ قانون حمایت بیان می‌دارد: «مددکاران اجتماعی به‌زیستی با دستور و نظارت مرجع قضایی و در صورت لزوم با بهره‌گیری از خدمات سایر اشخاص و نهادهای مربوط بر نتایج اقدامات و دستورات صادرشده نظارت نموده و انجام صحیح و مناسب آنها را پیگیری می‌کنند.» مددکاران اجتماعی به منظور اجرای این وظیفه باید بر بزهکار نظارت نموده و مشارکت وی را در اجرای دستورات حمایتی و اجرای درست احکام دادگاه جلب نموده و زمینه اصلاح بزهکار را در جامعه فراهم نمایند.^{۱۶}

مسلماً آگاهی از این امر مستلزم گزارش مددکار اجتماعی در این زمینه است. ماده ۴۵ قانون بیانگر همین نکته کلیدی است.

۱-۲- شناسایی و حمایت قانونی از کودکان و نوجوانان در معرض خطر بزه‌دیدگی

خطر در مفهوم عام عبارت از وضعیتی است که در آن احتمال انحراف از نتایج مطلوب که مورد انتظار یا مورد امید است وجود دارد. بر مبنای این تعریف عبارت «در معرض خطر» بودن در جرم‌شناسی، برای تشریح وضعیت اطفال و نوجوانانی به کار گرفته می‌شود که به دلیل اختلال‌ها و چالش‌های موجود در روند رشد خود توانشان برای تبدیل شدن به بزرگسالانی مسؤول و سازنده تقلیل یافته و رفتارشان بیانگر وضعیتی است که گرایش آنها را به ارتکاب جرم محتمل می‌سازد.^{۱۷}

بعدها دیگر اصطلاح «در معرض خطر» بودن، بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان را در بر می‌گیرد، به‌طورکلی کودکان به آسانی از بزه‌دیدگان بالقوه به بزه‌دیدگان بالفعل تبدیل می‌شوند.

کودکانی نظیر کودکان خیابانی، کودکان معارض با قانون، اقلیت‌ها، کودکانی که دارای حالت خطرناک هستند یا به‌طورکلی به لحاظ شرایط زندگی و آسیب‌پذیری آنها کودکان در معرض خطر نامیده

۱۶. همان، ۱۰۴-۱۰۰.

۱۷. مهدوی، پیشین، ۷۵-۷۳.

می‌شوند.^{۱۸}

ماده ۳ قانون حمایت وضعیت‌های مخاطره‌آمیز را این‌گونه تعریف می‌کند: «موارد زیر در صورتی که طفل یا نوجوان را در معرض بزه‌دیدگی یا ورود آسیب به سلامت جسمی، روانی، اجتماعی، اخلاقی، امنیت و یا وضعیت آموزشی وی قرار دهد، وضعیت مخاطره‌آمیز محسوب شده و موجب مداخله و حمایت قانونی از طفل و نوجوان می‌شود:

الف) بی‌سرپرستی طفل و نوجوان و یا بی‌توجهی و سهل‌انگاری در انجام وظایف قانونی و شرعی نسبت به آنان از سوی هر شخصی که مکلف به آن است؛

ب) ابتلای هر یک از والدین، اولیا یا سرپرستان قانونی به بیماری یا اختلال‌های رفتاری، روانی یا شخصیتی و یا بیماری‌های جسمی واگیر صعب‌العلاج به تشخیص پزشکی قانونی؛

پ) زندانی شدن هر یک از والدین، اولیا یا سرپرستان قانونی؛ و ...»

یکی از مهم‌ترین مسائلی که زندگی کودکان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، ارتکاب جرم به دست والد یا والدین و به دنبال آن زندانی شدن آنهاست که باعث ایجاد تجربه متفاوتی در زندگی کودک شده و احتمالاً با تجربه زیسته کودکان دیگر متفاوت است و زندگی آن‌ها را با خطرهای فراوانی مواجه می‌سازد.

پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که زندانی شدن والدین اثراتی مشابه با طلاق، فقر و زندگی در محله‌های جرم‌خیز بر کودکان می‌گذارد و آنان را در معرض استعمال زودرس الکل و مواد مخدر، پرخاشگری، افت تحصیلی و بزهکاری قرار می‌دهد.^{۱۹} این اثرات آن اندازه شدید است که آنها را «قربانیان فراموش شده شده جرم»^{۲۰} نامیده‌اند.^{۲۱}

از آنجاکه حمایت اجتماعی از فرزندان دارای والد زندانی بسیار پایین است، گسترش خدمات فرهنگی و اجتماعی سازمان‌های اجتماعی و رفاهی و برنامه‌های فرهنگی و آموزشی برای ایجاد نگرشی صحیح در شهروندان و اطرافیان خانواده‌های زندانیان در این موارد ضروری است.^{۲۲} به همین دلیل است که بند

۱۸. حسن حاجی‌تبار فیروزجایی، «پیشگیری وضعی از بزه دیدگی کودکان در معرض خطر در ایران با تأکید بر قوانین و مقررات انگلستان»، مجله مطالعات پیشگیری از جرم ۱۷ (۱۳۸۹)، ۱۴۴.

۱۹. مهدوی، پیشین، ۲۶۳-۲۶۲.

20. Forgotten Victims of Crime

21. J. Murray and D. Farrington, "The Effects of Parental Imprisonment on Children", *Crime and Justice* 37(2008): 133.

۲۲. سیدموسی طباطبایی و دیگران، «بررسی میزان شیوع اختلالات روانی-رفتاری در کودکان دارای والدین زندانی مقیم زندانهای استان سمنان»، مجله طب انتظامی ۲ (۱۳۹۲)، ۲۳.

پ ماده ۳ قانون حمایت «زندانی شدن هر يك از والدین، اولیا یا سرپرستان قانونی» را وضعیت مخاطره‌آمیز دانسته و به همین جهت مداخله مددکاران اجتماعی و سایر نهادهای حمایتی را ضروری دانسته است. از سویی دیگر، از جهت ارائه الگوهای نامناسب، اعتیاد والدین و مصرف مواد مخدر در پیش چشم کودکان و یا اعتیاد برادر و خواهر و اقوام نزدیک، از مهم‌ترین عوامل گرایش اطفال و نوجوانان به استعمال مواد مخدر به شمار می‌رود.

در بُعد کنترلی نیز عدم نظارت والدین بر روابط فرزندان نقش مهمی در گرایش نوجوانان به مواد مخدر دارد.^{۲۳} در همین راستا بند ت ماده ۳ قانون حمایت از جمله موقعیت‌های مخاطره‌آمیز که طفل یا نوجوان را در معرض بزه‌دیدگی یا ورود آسیب به سلامت جسمی، روانی، اجتماعی، اخلاقی، امنیت و یا وضعیت آموزشی وی قرار می‌دهد «ابتلای هر يك از والدین، اولیا یا سرپرستان قانونی به اعتیادهای زبان‌آور نظیر مواد مخدر و روان‌گردان یا قمار» دانسته است.

یکی دیگر از عوامل خطر بزه‌دیدگی، جلوگیری از تحصیل یا زمینه‌سازی برای ترک تحصیل می‌باشد. کودک موجودی است که در آغاز مسیر رشد خود قرار دارد و رشد شخصیت و پرورش استعدادهاى جسمی و ذهنی او نیازمند تعلیم و تربیت است. بر این اساس برخورداری از حق آموزش از حقوق اساسی کودکان در مسیر رشد تلقی شده و دولت‌ها در اسناد بین‌المللی آن را به رسمیت شناخته‌اند.

در همین راستا بند چ ماده ۶ قانون حمایت از جمله وظایف وزارت آموزش و پرورش را اعلام موارد عدم ثبت نام و موارد مشکوک به ترک تحصیل کودک و نوجوان دانسته و مقرر داشته: «وزارت آموزش و پرورش مکلف است اقدامات زیر را انجام دهد:

۱- اعلام موارد عدم ثبت نام و موارد مشکوک به ترک تحصیل اطفال و نوجوانان تا پایان دوره متوسطه به سازمان بهزیستی کشور و یا دفتر حمایت از اطفال و نوجوانان قوه قضائیه حسب مورد جهت انجام اقدامات لازم؛

۲- شناسایی، راهنمایی و معرفی اطفال و نوجوانان موضوع این قانون به نهادهای حمایتی و قضایی جهت انجام اقدامات حمایتی لازم و ...».

افزون بر این، مواد ۷ و ۸ قانون حمایت مجازات‌هایی را برای والدین، سرپرستان قانونی و به صورت کلی هر فردی که زمینه ترک تحصیل کودک یا نوجوان را فراهم نماید، تعیین نموده است. بدین ترتیب قانون حمایت در زمینه حق تحصیل کودکان و نوجوانان و عدم ایجاد مانع برای

برخورداری از این حق، حمایت‌های قانونی و ضمانت اجرای مناسبی بیان نموده است. این امر منجر می‌گردد که افزون بر شناسایی کودکان و نوجوانان مشکوک به ترک تحصیل و حمایت از آنها، پوشش تحصیلی مناسبی برای این کودکان فراهم گردد و نیز به واسطه وضع مجازات، از بروز دوباره این قسم از کودک‌آزاری جلوگیری به عمل آید.

۱-۳- بازتعریف آسیب‌های فراروی کودکان و نوجوانان

قانون حمایت در بندهای پ تا ذ ماده ۱ به بازتعریف آسیب‌ها و موقعیت‌هایی می‌پردازد که جز از طریق فهم معنا و دامنه آنها، درک صحیح مصادیق کودک‌آزاری بسیار مشکل است. این موارد عبارتست از: «بی‌توجهی و سهل‌انگاری، سوء رفتار، بهره‌کشی اقتصادی، معامله کودک و نوجوان، فحشا، مبتذل و مستهجن، هرزه‌نگاری و خطر شدید و قریب‌الوقوع» که به تعریف هر کدام از این عبارات مبادرت نموده است.

مطابق با بند ث ماده ۱ قانون حمایت، «بهره‌کشی اقتصادی به معنای به‌کارگیری غیرقانونی طفل و نوجوان و یا وادار کردن یا گماردن او به کار یا خدمتی که از لحاظ جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی با نظر به وضعیت طفل و نوجوان برای وی مضر یا خطرناک باشد» تعریف گردیده است.

از جمله مصادیق بارز کودکان و نوجوانانی که مورد بهره‌کشی اقتصادی قرار می‌گیرند، کودکان خیابانی می‌باشند. سازمان بهداشت جهانی در سال ۲۰۰۳ تعریفی از کودکان خیابانی ارائه داد و طی آن کودکان خیابانی را به دو دسته تقسیم نمود: ۱- کودکان خیابانی (کودکان در خیابان که در خیابان‌ها هم شاغل می‌باشند): این کودکان از خانواده‌های فقیر و پرجمعیت بوده و برای کسب درآمد در خیابان‌ها حضور دارند. این افراد معمولاً با خانواده خود در ارتباط هستند؛ ۲- کودکان خیابان: این گروه با وجود آنکه تعدادشان از گروه اول کمتر است اما دچار مشکلات بسیار بغرنج‌تری می‌باشند. رابطه این گروه با خانواده خود قطع شده و خیابان خانه آنها محسوب می‌شود. این گروه اغلب فاقد تحصیلات بوده، از طرق غیرقانونی امرار معاش کرده و ممکن است در شرایط ناامن قربانی آزارهای جسمی و یا جنسی واقع شوند.^{۲۴}

با توجه به این امر که کودکان خیابانی بر اساس شرایط و وضعیت خاص خود در معرض انواع بزهکاری و به ویژه بزه‌دیدگی‌ها قرار دارند، شایسته حمایت‌های گوناگون به‌خصوص تدابیر پیشگیرانه موقعیت‌مدار

می‌باشند. در همین راستا قانون حمایت علاوه بر نقش گسترده‌ای که برای مددکاران اجتماعی به منظور شناسایی کودکان و نوجوانان در معرض خطر و پیشگیری از بزه‌دیدگی آنان تعریف نموده و به تفصیل بدان اشاره گردید؛ برای افرادی که از کودک و نوجوان موضوع این قانون بهره‌کشی می‌کنند مجازات تعیین نموده است. ماده ۱۵ این قانون بیان می‌دارد: «هر شخصی برخلاف مقررات قانون کار مرتکب بهره‌کشی اقتصادی از اطفال و نوجوانان موضوع ماده (۲) این قانون شود، علاوه بر مجازات‌های مذکور در قانون کار به مجازات حبس درجه شش قانون مجازات اسلامی نیز محکوم می‌شود.» افزون بر آن از جمله وظایف وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی را «نظارت مؤثر بر اماکن کار جهت پیشگیری و مقابله با آزار یا بهره‌کشی اقتصادی از اطفال یا نوجوانان» دانسته و بدین ترتیب راهی برای پیشگیری از این پدیده در نظر گرفته است.

نوع دیگر بهره‌کشی از اطفال و نوجوانان، بهره‌کشی اقتصادی در جرایم مرتبط با مواد مخدر می‌باشد. با توجه به اینکه بخش مهمی از والدین معتاد به واسطه بیکاری یا داشتن شغل‌هایی با درآمد کم، به شدت از مسائل مادی اولیه زندگی از قبیل مخارج روزانه، پرداخت قبوض و اجاره منزل و ... ناتوانند چنین به نظر می‌رسد که مشکلات اقتصادی، خود می‌تواند علتی مضاعف برای رفتارهای نامطلوب از قبیل خرید و فروش مواد مخدر در نظر گرفته شود؛ بنابراین رسیدگی به وضعیت معیشتی این‌گونه خانواده‌ها و حمایت‌های لازم برای تأمین حداقل نیازهای پایه آنها از اهم اقدامات پیشگیرانه و درمانی است.

ماده ۳۳ کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ به صورت خاص بر ضرورت به‌کارگیری کلیه اقدامات مقتضی از جمله اقدامات قانونی، آموزشی و اجرایی به منظور حمایت ویژه از کودکان در برابر بهره‌کشی آنان نسبت به جرایم مواد مخدر اشاره دارد که شامل تدابیر پیشگیرانه اجتماعی و وضعی می‌باشد.^{۲۵} در همین راستا قانون حمایت در صدد اعمال مجازات برای جرم بهره‌کشی اقتصادی برآمده و برای دو جرم فروش یا در اختیار قرار دادن مواد دخانی به اطفال و نوجوانان و معامله راجع به طفل با هدف بهره‌کشی اقتصادی مجازات تعزیری مقرر نموده است. ماده ۱۶ این قانون بیان می‌دارد: «در اختیار قرار دادن یا فروش مواد دخانی به اطفال و نوجوانان یا به واسطه آنان، موجب ضبط مواد دخانی کشف‌شده و محکومیت مرتکب به جزای نقدی درجه هشت قانون مجازات اسلامی می‌شود.»

ماده ۱۱ نیز در زمینه معامله راجع به طفل بیانگر این است که «هرگونه معامله راجع به طفل یا نوجوان ممنوع بوده و مرتکب به مجازات حبس درجه پنج قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود؛ چنانچه این

۲۵. حاجی‌تبار فیروزجایی، پیشین، ۱۵۰-۱۴۸.

رفتار با هدف فحشا و هرزه‌نگاری، بهره‌کشی اقتصادی، برداشت اعضا یا جوارح و یا استفاده از طفل و نوجوان در فعالیت‌های مجرمانه باشد، مرتکب به مجازات حبس درجه چهار قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود.» همان‌گونه که ملاحظه می‌شود مجازات این جرم نسبت به قانون پیشین حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۸۱ افزایش یافته و به‌علاوه اعمالی نظیر برداشت اعضا و جوارح را نیز جرم‌انگاری نموده است.

همچنین یکی دیگر از آسیب‌های پیش‌روی کودکان و نوجوانان هرزه‌نگاری می‌باشد. پروتکل اختیاری کنوانسیون حقوق کودک در زمینه فروش، فحشا و هرزه‌نگاری کودکان در سال ۲۰۰۰ میلادی هرزه‌نگاری را «هرگونه نمایش مشارکت کودک در فعالیت جنسی به‌گونه‌ای واقعی و یا شبیه‌سازی شده و یا نمایش اندام جنسی کودک با اهداف جنسی با هر وسیله‌ای» تعریف کرده است.

فضای مجازی مسیرهای جدیدی را برای قاچاقچیان در شناسایی، تماس گرفتن و به دام انداختن قربانیان گشوده است. کشور ما هم از این خطر مستثنا نیست و به‌خصوص با در اختیار قرار دادن گوشی‌های تلفن هوشمند و سایر دستگاه‌های قابل اتصال به اینترنت به کودکان، در صورتی که نظارت‌های لازم توسط والدین و سرپرستان کودک صورت نگیرد، ممکن است وی را با انبوهی از تصاویر و فیلم‌های مستهجن و مبتذل روبه‌رو سازد که برای ذهن کنجکاو کودک نتیجه‌ای جز لطمات جدی و غیر قابل جبران به دنبال نخواهد داشت.^{۲۶}

در قانون حمایت، واژه هرزه‌نگاری، مبتذل و مستهجن تعریف گردیده و در بندهای ۶ تا ۹ ماده ۱۰، مجازات جرم پورنوگرافی کودکان از قبیل «در دسترس قرار دادن یا ارائه محتوا یا اثر مستهجن یا مبتذل به طفل یا نوجوان»، «استفاده از طفل و نوجوان برای تهیه، تولید، توزیع، تکثیر، نمایش، فروش و نگهداری آثار سمعی و بصری مستهجن یا مبتذل»، «برقراری ارتباط با طفل و نوجوان در فضای مجازی به منظور هرگونه آزار جنسی یا ارتباط جنسی نامشروع» و ... مجازات‌های تعزیری درجه ۶ تا ۸ معین نموده و با تشدید مجازات و ایجاد ارباب برای مرتکبان، موجبات پیشگیری از این پدیده را هم فراهم آورده است.

۲- چالش‌های قانون در پیشگیری از کودک‌آزاری

قانون حمایت نوآوری‌های متعددی در حمایت از این قشر و پیشگیری از پدیده کودک‌آزاری به همراه

۲۶. سیدحسین حسینی، زهرا صالح آبادی و سیده ساعد حسینی نیز، «بررسی تطبیقی هرزه‌نگاری در حقوق ایران و آمریکا»، دوفصلنامه حقوق تطبیقی ۲(۱۳۹۸)، ۱۲۰.

داشته لیکن با چالش‌های متعددی هم روبه‌رو است که بدون حل آنها حمایت از کودکان و نوجوانان و پیشگیری از کودک‌آزاری پرسش برانگیز خواهد بود. این قانون که در صدد ارائه راهکاری برای پیشگیری از آزار و خشونت علیه کودکان و نوجوانان است، از ابعاد مختلفی قابل نقد و بررسی است. در ادامه به نقد این قانون و بررسی چالش‌های آن در سه محور خواهیم پرداخت.

۲-۱- چالش‌های مرتبط با عوامل خطر

عوامل خطر، عواملی هستند که احتمال گرایش کودک و نوجوان را در این دوران و پس از آن تشدید می‌کنند. با توجه به مسیر رشد کودک تا رسیدن به سنین جوانی و بزرگسالی، عوامل خطر را می‌توان به عوامل فردی و اجتماعی تقسیم نمود و بر اساس انواع محیط اجتماعی نظیر محیط‌های اتفاقی، تحصیلی و انتخابی که کودک در آنها قرار می‌گیرد، عوامل خطر را در خانواده، مدرسه و گروه همسالان مورد بررسی قرارداد.^{۲۷}

از جمله چالش‌های قانون حمایت در حوزه عوامل خطر خانوادگی تقیید مفهوم آزار عاطفی و نبود ضمانت اجرا بران آن و وضع مجازات‌های حداقلی برای والدین کودک آزار می‌باشد. از سوی دیگر در حوزه عوامل خطر فردی، وضع مجازات‌های حداقلی در جرم آزار جنسی غیر حدی و در حوزه عوامل خطر مرتبط با مدرسه، عدم تهیه بسترهای مناسب جهت برخورداری همه دانش آموزان از آموزش مجازی می‌باشد. در حوزه چالش‌های اجرایی نیز می‌توان به نبود سازکارهای مناسب برای تشکیل پرونده شخصیت اطفال بزه‌دیده اشاره نمود. در ادامه هر یک از این موارد به تفصیل بررسی خواهد شد.

۲-۱-۱- تقیید مفهوم آزار عاطفی و نبود ضمانت اجرا برای آن

اولین کارکرد مستقیمی که پس از قرار گرفتن کودک در درون خانواده از الگوی خانوادگی مطلوب مورد انتظار است، تأمین نیازهای اولیه جسمانی و زیستی کودک، نیاز به امنیت که تقویت‌کننده احساس اعتماد به نفس می‌باشد؛ نیاز به تعلق که مبنای احساس پیوند اجتماعی است و نیاز به احترام را که شالوده شکل‌گیری عزت نفس در کودک است را می‌توان از کارکردهای اساسی و اولیه رشدی خانواده تلقی کرد. سوء عملکرد خانواده در تأمین این نیازها روند رشد مطلوب کودک را مختل کرده و وی را در معرض خطر بزهکاری قرار خواهد داد.^{۲۸}

۲۷. همان، ۱۲۸.

۲۸. همان، ۱۸۸-۱۸۴.

تعریف کنفرانس بین‌المللی سوء رفتار روانی کودکان و جوانان در سال ۱۹۸۳ از بدرفتاری روانی عبارت است از: هر گونه رفتار با کودک که طبق استانداردهای اجتماعی و نظر متخصصان، از نظر روان‌شناختی آسیب‌زا باشد؛ یعنی هرگونه رفتاری که بر عملکرد رفتاری - شناختی و عاطفی و جسمی کودک تأثیر سوء داشته باشد بدرفتاری روانی با کودک خوانده می‌شود.

آزار عاطفی مشکل‌ترین نوع آزار از نظر تعریف و تشخیص است. به ندرت آزار جسمی یا جنسی را بدون آزار عاطفی مشاهده می‌کنیم. مهم‌ترین چیزی که کودک بدان نیاز دارد داشتن فرصتی برای رشد و بلوغ است و آزار عاطفی این فرصت را از او می‌گیرد. تمام انواع آزار با آزار عاطفی همراه است.^{۲۹} غالباً سوء استفاده‌های عاطفی در میان شیوه‌های پرورش فرزند در فرهنگ ما پنهان است؛ بنابراین تشخیص آنچه واقعاً آزار عاطفی است بسیار دشوار می‌باشد. اثبات یا مستندسازی آزار عاطفی آسان نیست و بنابراین ممکن است مغفول مانده یا درمان نشود. با این حال دولت‌ها و نهادهای حمایتی به طور فزاینده‌ای در حال تدوین اساسنامه و خط‌مشی‌هایی هستند تا سوء استفاده عاطفی را به رسمیت شناخته و مورد توجه قرار دهند.

در قانون حمایت تنها به دو اصطلاح کلی « بهره‌کشی» و «سوء رفتار» نسبت به طفل و نوجوان اشاره شده و در بند ۱ ماده ۱ نیز سوء رفتار این‌گونه تعریف شده است: «هرگونه فعل یا ترك فعل عمدی که سلامت جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی طفل و نوجوان را در معرض خطر و آسیب قرار دهد؛ از قبیل ضرب و جرح، محبوس کردن، سوء استفاده جنسی، توهین یا تهدید نسبت به طفل یا نوجوان در صورتی که جنبه تأدیبی نداشته باشد یا قرار دادن او در شرایط سخت و غیرمتعارف و یا خودداری از کمک به وی.» لیکن همان‌گونه که قابل مشاهده است قیدی برای یکی از مصادیق آزار عاطفی یعنی توهین یا تهدید وارد شده که آن را با ابهامات جدی روبه‌رو می‌سازد. سؤال اینجاست که چه توهین یا تهدیدی متعارف است و در چه صورتی از جنبه تأدیبی خارج می‌گردد؟ آیا پدری که همواره با توهین‌های لفظی با فرزند خود برخورد کرده و موجبات تخریب و تضعیف عزت نفس کودک را فراهم می‌آورد به واسطه حق بر تأدیب فرزند خود، کودک آزار تلقی نخواهد شد؟ این در حالی است که جرم توهین در قانون مجازات اسلامی نگاهی حمایتی به اطفال و نوجوانان داشته و یکی از اقدامات نوآورانه آن تشدید مجازات توهین به زنان و کودکان می‌باشد. به موجب ماده ۶۱۹ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵: «هرکس در اماکن

29. S. Kaplan, D. Pelcovitz and V. Labruna, "child and adolescent abuse and neglect research review of the past 10 years' part I: physical and emotional abuse and neglect", *American academy of child and adolescents psychiatry* 10(1999): 1214-1222.

عمومی یا معابر، متعرض یا مزاحم اطفال یا زنان بشود یا با الفاظ و حرکات مخالف شئون و حیثیت به آنان توهین نماید به حبس از دو تا شش ماه و تا ۷۴ ضربه شلاق محکوم خواهد شد.» و منظور از توهین به زنان و کودکان، تعرض و دست‌درازی و ایجاد مزاحمت جسمانی و یا استفاده از الفاظی است که برخلاف عفت عمومی و حیثیت افراد می‌باشد و زن بودن و صغیر بودن بزه‌دیده از مواردی است که موجب شده قانونگذار آن را از موارد تشدید مجازات توهین بداند.

تقیید مفهوم آزار عاطفی و نبود ضمانت اجرایی در قانون حمایت در جایی بیشتر مشخص می‌گردد که در فصل سوم این قانون با عنوان جرایم و مجازات‌ها هیچ مجازاتی را برای کودک‌آزاری عاطفی مشاهده نمی‌کنیم؛ حال آنکه تأثیر زبان‌بار کودک‌آزاری عاطفی بر سلامت روانی کودکان، به مراتب عمیق‌تر و پایدارتر از سایر جنبه‌های رشد اوست.

۲-۱-۲- وضع مجازات‌های حداقلی برای والدین کودک‌آزار

با وجود پیامدهای خطرناک کودک‌آزاری، وضع مجازات‌های بازدارنده برای والدین کودک‌آزار، از جمله راهکارهای پیش‌گیرنده از وقوع این پدیده خواهد بود. وضع مجازات از جمله اقدامات در راستای پیشگیری واکنشی می‌باشد. این نوع پیشگیری، پس از وقوع جرم و با بهره‌گیری از تدابیر و اقدامات نظام عدالت کیفری برای کاهش نرخ جرم با رعب‌انگیزی فردی، جمعی و عبرت‌آموزی از بزهکاری نخستین صورت می‌گیرد.^{۳۰}

با این حال در قوانین ایران این مسأله دارای ابهام بوده و قانونگذار در بند ۱ ماده ۱۵۸ قانون مجازات اسلامی، اقدامات والدین و اولیای قانونی و سرپرستان صغار و مجانین را که به منظور تأدیب یا حفاظت از آنها بوده، مشروط بر اینکه به صورت متعارف و حدود شرعی تأدیب و محافظت باشد قابل مجازات نمی‌داند. بر این مقرر مقتن کیفری این اشکال مبنایی وارد است که اساساً حد متعارف تأدیب و محافظت را مشخص ننموده است.

با توجه به نقایص قانون مذکور، مقنن در سال ۱۳۹۹ در راستای حمایت شایسته و درخور از اطفال و نوجوانان اقدام به وضع قانون حمایت از کودکان و نوجوانان نمود ولی برخلاف آنچه در ابتدای امر از فلسفه و دلیل وضع این قانون به نظر می‌رسید، اشکالات سابق با به رسمیت شناختن حق تنبیه والدین با

۳۰. نفیسه باقری، «سیاست کیفری ایران در رابطه با آزار جنسی، مقابله و پیشگیری»، فصلنامه علمی-حقوقی قانون یار ۴۲۰، (۱۳۹۷)، ۶.

عبارت «در صورتی که جنبه تأدیبی نداشته باشد» در تعریف سوء رفتار، کماکان به قوت خود باقی است. به این ترتیب تنبیه بدنی به عنوان یکی از ابزارهای کیفری به منظور تربیت اطفال پس از ارتکاب جرم در حقوق کیفری ما پذیرفته شده است.^{۳۱}

ازسوی دیگر ماده ۹ فصل سوم قانون حمایت بیان می‌دارد: «هرگاه در اثر بی‌توجهی و سهل‌انگاری اشخاص غیر از والدین نسبت به اطفال و نوجوانان نتایج زیر واقع شود، مقصر علاوه بر پرداخت دیه به شرح زیر مجازات می‌شود:

الف) فوت طفل یا نوجوان حسب مورد به مجازات حبس درجه پنج قانون مجازات اسلامی؛
ب) فقدان یکی از حواس یا منافع، قطع، نقص یا ازکارافتادگی عضو، زوال عقل یا بروز بیماری صعب‌العلاج یا دائمی جسمی یا روانی و یا ایراد جراحت از نوع جائفه یا بالاتر حسب مورد به مجازات حبس درجه شش قانون مجازات اسلامی؛

پ) نقصان یکی از حواس یا منافع، شکستگی استخوان یا دیگر اعضا و یا بروز بیماری روانی به مجازات حبس درجه هفت قانون مجازات اسلامی؛ و ...»

و در تبصره این ماده مشاهده می‌شود که در صورتی که در اثر بی‌توجهی یا سهل‌انگاری والدین نتایج و آسیب‌های فوق‌الذکر واقع گردد به مجازات تا حداقل مندرج در بندهای فوق محکوم می‌شوند ولی این قانون در مورد والدینی که به عمد یا در اثر خشم ناگهانی نتایج فوق را به بار می‌آورند هیچ مجازاتی در نظر نگرفته و در این مورد سکوت کرده است؛ بنابراین در صورتی که پدر یک کودک در اثر خشم ناشی از بی‌آبرویی یا ننگین کردن شرافت خانوادگی خود، دست به تأدیب فرزندش زده و منجر به فوت او گردد، تنها به مجازات ۳ تا ۱۰ سال حبس تعزیری محکوم می‌گردد.

بدون شک باید به مجازات به عنوان آخرین راه چاره نگریسته شود لیکن در صورت کارکرد نامناسب نهادهای حمایتی جهت پیشگیری از کودک‌آزاری یا عدم توجه قضات و دادگاه‌ها به نهادهای موجود و عدم ارجاع طفل یا نوجوان در معرض خطر به این مکان‌ها، مجازات تنها راه‌حل اربعی موجود جهت پیشگیری از این پدیده شوم خواهد بود.

۳۱. امیر سماواتی پیروز، محمود عباسی و حسین آهنین جگر، «مصونیت والدین در ایراد صدمات جسمی به فرزندان؛ چالشی پیرامون حق تأدیب در حقوق کیفری»، مجله حقوق پزشکی ۱۰ (۱۳۸۸)، ۱۴۵.

۲-۱-۳- وضع مجازات‌های حداقلی در جرم آزار جنسی غیرحدی

در میان انواع مختلف بزه‌دیدگی، بزه‌دیدگی جنسی در دوران کودکی آسیب‌های بسیار شدیدتری بر کودکان وارد می‌کند. پژوهش‌های متعدد حاکی از آن است که بزه‌دیدگی جنسی زودرس آثار ویران‌کننده کوتاه‌مدت و بلندمدتی برای پسران و دختران دارد.^{۳۲} از جمله این آثار بزهکاری بعدی در سنین نوجوانی و جوانی، رفتارهای جنسی زودرس، مشکلات پیشرفت تحصیلی و ترک تحصیل، مشکلات در برقراری ارتباط و فرار از خانه برای پسران و دختران را به دنبال خواهد داشت.

طول مدت بزه‌دیدگی جنسی نیز عامل خطر مهمی برای پیش‌بینی ارتکاب چنین جرایمی در بزرگسالی تلقی می‌شود. این امر نشان می‌دهد که هرچه کودک بیشتر در معرض چنین رفتارهایی باشد، این احتمال که برقراری ارتباط جنسی با کودکان را در بزرگسالی امری عادی تلقی کند، بیشتر است. این امر اهمیت کشف هرچه سریع‌تر و انجام اقدامات مداخله‌ای در این زمینه را نشان می‌دهد.^{۳۳} لذا شایسته است با جرم‌انگاری مناسب و اتخاذ تدابیر پیشگیرانه از وقوع آزار جنسی علیه کودکان و نوجوانان جلوگیری کرده تا شاهد چنین عواقب سوئی نباشیم. لیکن قانون حمایت با وجود جرم‌انگاری این پدیده و وضع مجازات برای آن، دارای چالش‌ها و نقایصی می‌باشد که از جمله این چالش‌ها، یکی وضع مجازات‌های حداقلی در جرم آزار جنسی غیرحدی می‌باشد.

افزون بر آن همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، یکی از اقسام پیشگیری از جرم، پیشگیری کیفری است. در اکثر کشورها جرایم علیه کودکان به ویژه جرایم جنسی و جرایمی که تمامیت جسمی کودک را تهدید می‌کنند، دارای مجازات‌های حداکثری هستند. به‌عنوان مثال در انگلستان مطابق با ماده ۷ قانون جرایم جنسی مصوب سال ۲۰۰۳، جرم تجاوز جنسی به کودکان زیر ۱۳ سال که از تاریخ ۳ دسامبر ۲۰۰۳ یا پس از آن ارتکاب یافته‌اند؛ دارای ۹ تا ۱۴ سال حبس می‌باشد.^{۳۴}

در ایالات متحده آمریکا نیز مطابق با قوانین فدرال مجرمانی که به سوء استفاده جنسی از کودک محکوم شده‌اند، با جزای نقدی و حبس مواجه خواهند بود. افزون بر آن در صورت وقوع جرم در شرایط وخیم از جمله استفاده از زور یا تهدید توسط مجرم، ایراد صدمات بدنی شدید، مرگ و یا ربودن کودک،

32. S. Gupta and S. Garg, "Causes and Effects of Child Sexual Abuse", *International Journal of Innovative Science and Research Technology* 5(2020): 1867.

۳۳. مه‌دوی، پیشین، ۱۷۰-۱۶۹.

34. "Sexual Offences Act 2003, s.7", Sentencing Council, last visited: January 7, 2021, <https://www.sentencingcouncil.org.uk/offences/magistrates-court/item/sexual-assault-of-a-child-under-13/>

مجرم مجازات سنگین‌تری را متحمل خواهد شد.^{۳۵}

قانون حمایت، حتی در جرم آزار جنسی به عنف نیز مجازات مرتکب را (در صورت عدم شمول مجازات حدی) صرفاً حبس درجه پنجم یعنی بین دو تا پنج سال تعیین کرده است. این بدان معنی است که اگر آزار جنسی روی داده به هر دلیلی مصداق تجاوز (به معنی عرفی و شرعی آنکه مصداقش دخول است) نباشد، مرتکب آزار صرفاً در بهترین حالت به پنج سال زندان محکوم می‌شود. حال آنکه نتایج پژوهش‌های جرم‌شناسی نشان می‌دهند تأثیر روانی بسیاری از آزارهای جنسی بر قربانیان، به ویژه اگر کودک باشند، کمتر از تجاوز نیست و ممکن است تمام دوران زندگی قربانی را به شدت تحت تأثیر قرار دهند.

این قانون همچنین با آوردن اصطلاح «با عنف» در موارد جرم‌انگاری آزار جنسی در حقیقت رضایت کودک در آزار واقع شده را از جمله شرایط تحقق جرم برای مجازات کمتر قرار داده و آن را قانونی تشخیص داده است. حال آنکه اساساً رضایت کودک در مسائل جنسی تا ۱۸ سالگی به دلیل عدم بلوغ او به هیچ وجه مورد قبول نیست و هرگونه ارتباط جنسی با کودک، رابطه ناسالم با عنف تلقی می‌شود. شایسته است که قانونگذار کشور ما هم حداقل سن رضایت را بر مبنای سن کودکی مشخص نموده و ارتباطات جنسی کمتر از سن بلوغ را به دلیل «با عنف نبودن» آزار جنسی، مشمول تخفیف مجازات یا مبنایی برای مجازات کمتر قرار ندهد.

۲-۱-۴- عدم تهیه بسترهای مناسب جهت برخورداری همه دانش‌آموزان از آموزش مجازی

رکن اصلی جامعه‌پذیری انسان‌ها، یادگیری ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی است و آموزش و پرورش نهاد رسمی است که هر جامعه به عنوان ابزار رسمی آموزش هنجارها و ارزش‌های اجتماعی تدارک دیده است.

اهمیت مدارس در پیشگیری رشدمدار از بزهکاری اطفال و نوجوانان در معرض خطر، مضاعف است. از دیدگاه رشدمدار بزهکاری یک مسیر است و رفتارهای بزهکارانه معمولاً به طور منظم رشد می‌کنند، از تعارض کودک و نوجوان با مراجع قدرت مانند والدین و اولیای مدرسه به رفتارهای انحرافی مخفیانه نظیر دروغ‌گویی و دزدی تا اقدامات مجرمانه عملی مثل نزاع و رفتارهای خشونت‌آمیز می‌رسد.

35." Citizen's guide to U.S. Federal law on child sexual abuse", Department of Justice, last visited: 10/23/2021, : <https://www.justice.gov/criminal-ceos/citizens-guide-us-federal-law-child-sexual-abuse>

کودکانی که در مدرسه ابتدایی رفتارهای خشونت‌آمیز داشته‌اند در معرض خطر بسیار شدید مبادرت به رفتارهای خشونت‌آمیز در ۶ یا ۷ سال آینده هستند. با توجه به قرار گرفتن این کودکان در حیطه اقدامات تعلیمی و تربیتی مدارس، امکان شناسایی خطر گرایش به بزهکاری و انجام اقدامات پیشگیرانه از طریق مدارس وجود دارد. آمار تأثیربرانگیز محرومیت و یا جدایی زودرس کودکان از فرآیند آموزش و پرورش و اثبات رابطه بین ترک تحصیل و گرایش اطفال و نوجوانان به بزهکاری، لزوم توجه ویژه به آثار آسیب‌زای محرومیت از تحصیل را مورد تأکید قرار می‌دهد.

از سوی دیگر از جمله مشکلاتی که در سال‌های گذشته مطرح بود، شیوع ویروس کرونا، قرنطینه خانگی و تعارض این امور با حق برخورداری کودک از آموزش و پرورش بود. با نگاه به اسناد مختلف بین‌المللی می‌توان بیان داشت که در این اسناد جنبه شکلی برخورداری از حق آموزش و پرورش کودکان دارای ۴ بُعد می‌باشد: ۱- همگانی بودن حق آموزش و پرورش؛ ۲- تساوی حق آموزش و پرورش؛ ۳- مجانی بودن آموزش و پرورش؛ و ۴- اجباری بودن تحصیلات ابتدایی.^{۳۶}

با ایجاد بحران‌هایی نظیر شیوع بیماری کووید ۱۹، تعطیلی مدارس و به دنبال آن آموزش مجازی، از جمله وظایف دولت‌ها تأمین وسایل اولیه نظیر اینترنت و وسایل ارتباط جمعی برای دانش‌آموزان خانواده‌های بی‌بضاعت و کم‌بضاعت جهت محروم نشدن آنها از حق آموزش می‌باشد. این امر در راستای رعایت اصل تساوی و همگانی بودن حق آموزش و پرورش و اجرای کنوانسیون‌های بین‌المللی بر عهده همه دولت‌هاست و متأسفانه این معضل در کشور ما باعث محروم ماندن تعدادی زیادی کودک و نوجوان از تحصیل می‌شود.

با وجود آنکه قانون حمایت پس از همه‌گیری این ویروس به تصویب رسید اما به هیچ وجه این مسأله ضروری مورد اشاره قرار نگرفت و این امر به کلی مغفول مانده بود. امید است در تصویب سایر قوانین، بلاایای طبیعی و انسانی مورد توجه قرار گرفته و برای آنها راهکاری عملی سنجیده شود تا یکی از حقوق اساسی کودکان (حق بر آموزش) نقض نگردد.

۲-۲- نبود سازکارهای مناسب برای تشکیل پرونده شخصیت اطفال بزه‌دیده

قانون حمایت برای نخستین بار تشکیل پرونده شخصیت برای اطفال و نوجوانان بزه‌دیده و در معرض خطر را پیش‌بینی نمود و این امر از بند ب ماده ۵ این قانون قابل استنباط می‌باشد. واضح است که

۳۶. مهدوی، پیشین، ۱۰۱.

تشکیل پرونده شخصیت برای طفل و نوجوان بزه‌دیده تا چه میزان در تحقق اهداف پیشگیری رشد‌مدار مؤثر بوده و از شکل‌گیری شخصیت جنایی در کودک یا نوجوان در معرض خطر جلوگیری می‌کند؛ لیکن از چالش‌های اجرایی این قانون می‌توان به نبود سازکارهای مناسب برای تشکیل پرونده شخصیت اطفال و نوجوانان بزه‌دیده اشاره نمود. به صورت کلی تشکیل پرونده شخصیت بزه‌کاران با موانعی روبه‌روست و چه‌بسا با توجه به نوظهور بودن پدیده تشکیل پرونده شخصیت برای اطفال و نوجوانان بزه‌دیده، این موانع دوچندان خواهد شد.

از جمله موانع تشکیل این پرونده، تراکم پرونده‌های کیفری و تالی فاسد آن در فردی کردن تصمیمات قضایی می‌باشد. یکی از شروط اصل فردی کردن تصمیم‌های قضایی، بررسی ابعاد گوناگون شخصیت متهم یا مجرم توسط متخصصان و ارائه گزارش نتیجه مطالعات به مقام قضایی می‌باشد که لازمه این امر اعطای زمان مناسب و کافی به متخصصان و قضات می‌باشد. این شرایط زمانی مهیا می‌شود که تعداد پرونده‌های ارجاعی به مقام قضایی (اعم از دادسرا و دادگاه) زیاد نباشد تا آنها بتوانند با آسودگی خاطر به جمع‌آوری دلایل و مدارک و شناسایی شخصیت متهم و یا مجرم بپردازند. آنچه بیشتر از همه در کاهش این آمار مؤثر است محدود بودن عناوین مجرمانه می‌باشد زیرا زمانی که قانونگذار هر نوع مصوبه‌ای راجع به دستگاه‌های دولتی و غیردولتی را تصویب کرده، جهت تضمین اجرای آن برای متخلفان ضمانت اجرای کیفری پیش‌بینی کند و مرجع صالح برای رسیدگی به آن را دستگاه قضایی معرفی نماید؛ نتیجه‌ای جز رشد تصاعدی آمار پرونده‌های مطرح در محاکم کیفری به همراه نخواهد داشت. در نتیجه این امر فرصتی برای مطالعه پرونده، تجزیه و تحلیل شخصیت متهم و بررسی علمی دلایل ارتکاب جرم باقی نمی‌ماند و تشکیل پرونده شخصیت مورد غفلت قرار خواهد گرفت.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

کودک‌آزاری یکی از آسیب‌های اجتماعی است که به علت ویژگی‌های تأثیرگذار آن، نیازمند بررسی و برنامه‌ریزی مناسب به منظور پیشگیری و کمک به رفع یا کاهش است. پاسخ به این نیاز به عنوان یکی از ضروریات رشد و پرورش نسلی سالم و شاداب و به تبع آن جامعه‌ای توانمند و توسعه‌یافته است. کودک‌آزاری به عنوان یک پدیده اجتماعی - فرهنگی که نشان‌دهنده بحران در یک جامعه است، امروزه روند رو به رشدی را در جامعه ما طی می‌کند.

این پدیده پیچیده و رو به گسترش همواره نیازمند حمایت همه‌جانبه دولت و بخش خصوصی در ابعاد

مختلف جهت پیشگیری می‌باشد. آنچه مسلم است، کودک‌آزاری نتیجه تعدد عوامل متعدد روان‌شناختی و جامعه‌شناختی می‌باشد و از این رو پیشگیری از آن نیازمند تلاش‌های همه‌جانبه و جامعه‌نگر است. با توجه به ماهیت فرابخشی آسیب‌های اجتماعی، جرایم و کج‌روی‌ها هیچ سازمانی نمی‌تواند ادعا کند که به تنهایی می‌تواند همه امور مربوط به پیشگیری از وقوع جرم و کنترل و کاهش آسیب‌های اجتماعی را بر عهده بگیرد. به همین منظور برای دستیابی به هدف والای سلامت اجتماعی که پیشگیری از جرم نیز از مؤلفه‌های اساسی آن است؛ باید همه سازمان‌های مرتبط اعم از دولتی و غیردولتی فعال در این زمینه با یکدیگر تعامل و همکاری داشته و در این راستا زمینه مشارکت مردم نیز بیش از پیش فراهم شود. قوه مقننه به عنوان نهاد اصلی قانونگذاری، نقش اساسی در تدوین راهکارهای پیشگیرانه جهت مقابله با پدیده کودک‌آزاری را بر عهده دارد. این نهاد با تبیین جرم و جامعه موضوع آن، همه نهادهای درگیر در مقابله با جرم را به واکنش وامی‌دارد. در همین راستا قوه مقننه با تصویب قانون حمایت در سال ۱۳۹۹ و شناسایی مفهوم طفل، گامی بلند در راستای مقابله با کودک‌آزاری برداشته است. در این قانون، دستگاه‌ها و نهادهای دولتی متعددی در جهت تحقق اهداف قانون که همانا پیشگیری و مقابله با کودک‌آزاری است، مخاطب قرار گرفته و وظایفی بر عهده آنان قرار گرفته است. مددکاری اجتماعی که همانا حرفه‌ای تخصصی بوده و با بهره‌گیری از دانش تخصصی در صدد کمک به گروه‌های هدف خود می‌باشد، بار دیگر در این قانون مورد تأکید قرار گرفته و سازمان صدا و سیما به عنوان بزرگ‌ترین رسانه جمعی وظایفی در راستای رسالت خود مبنی بر اطلاع‌رسانی در مورد حقوق اطفال و نوجوانان بر عهده دارد.

افزون بر آن، این قانون با بازتعریف آسیب‌های اطفال و نوجوانان بار دیگر مهم‌ترین آسیب‌های پیش روی این قشر را یادآور شده و در فصل جرایم و مجازات‌ها به سزادهی به منظور مقابله با این آسیب‌ها روی آورده است.

از سوی دیگر، با توجه به مفهوم طفل در اسناد بین‌المللی و عوامل خطر، یعنی عواملی که احتمال گرایش کودک به بزهکاری را در دوران کودکی و نوجوانی و پس از آن تشدید می‌کند و به سه دسته عوامل خطر فردی، خانوادگی و مرتبط با مدرسه تقسیم می‌شوند؛ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان با چالش‌های عملی فراوانی روبه‌رو است و نیاز است که راهکارهایی جهت مقابله با این چالش‌ها اتخاذ گردد.

همان‌گونه که اشاره شد، این قانون نوآوری‌های قابل ملاحظه‌ای در پیشگیری از کودک‌آزاری دارد؛

لیکن با ایرادها و چالش‌های عملی نیز مواجه است که نیازمند توجه و ارائه راهکارهای مناسب می‌باشد؛ زیرا در صورت عدم حمایت قانونی، نه‌تنها پیشگیری، بلکه مواجهه با این پدیده هم سرانجام مطلوبی نخواهد داشت.

جهت برون‌رفت از این چالش‌ها، ارائه پیشنهادهای زیر مفید خواهد بود:

- ۱- تدوین طرح جامع پیشگیری رشد‌مدار از بزهکاری اطفال و نوجوانان؛
- ۲- توانمندسازی اقتصادی خانواده‌ها با ایجاد شغل برای حداقل یکی از اعضای بزرگسال خانواده و توجه به مشکلات نوظهور؛
- ۳- لزوم توجه ویژه نظام آموزشی به مدارس واقع در مناطق آسیب خیز؛
- ۴- لزوم توجه به مشکلات آموزشی پدید آمده در نتیجه قرنطینه خانگی و آموزش مجازی در دوران شیوع بیماری کرونا.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی
کتاب

- انجمن روان‌پزشکی آمریکا. راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی. ترجمه فرزین رضاعی، علی خورایی، آنوسا فرمند، علی نیلوفری، ژانت هاشمی آذر و فرهاد شاملو. چاپ سوم، تهران: انتشارات ارجمند، ۱۳۹۵.
- قماشچی، فردوس. کودک‌آزاری و پیامدهای آن بر روند رشد روانی-اجتماعی کودکان آزاردیده. تهران: معاونت اجتماعی و ارشاد ناجا، ۱۳۸۵.
- مهدوی، محمود. پیشگیری از جرم (پیشگیری رشدمدار). چاپ سوم. تهران: انتشارات سمت، ۱۳۹۷.
- مقالات
- باقری، نفیسه. «سیاست کیفری ایران در رابطه با آزار جنسی، مقابله و پیشگیری». فصلنامه علمی-حقوقی قانون بار ۶ (۱۳۹۷)، ۴۳۱-۴۱۹.
- براتی، علی. «نقش سازمان بهزیستی در پیشگیری از بزه کودک‌آزاری در استان البرز». فصلنامه دانش انتظامی البرز ۱۶ (۱۳۹۶)، ۲۹-۹.
- ترکاشوند، فاطمه، فاطمه جعفری، محسن رضائیان و محمود شیخ فتح اللهی. «بررسی شیوع کودک‌آزاری و برخی عوامل جمعیت شناختی موثر بر آن در دانش آموزان مقطع سوم راهنمایی شهر زنجان در سال ۱۳۹۰». مجله دانش علوم پزشکی رفسنجان ۱۲ (۱۳۹۲)، ۴۶۰-۴۴۷.
- جوان جعفری بجنوردی، عبدالرضا و شعله قتلویی طرقی. «نقش مددکار اجتماعی در نظام عدالت کیفری اطفال و نوجوانان بزه‌دیده». مجله وکیل مدافع ۱۵ (۱۳۹۵)، ۸-۹۱.
- حاجی تبار فیروزجایی، حسن. «پیشگیری وضعی از بزه دیدگی کودکان در معرض خطر در ایران با تأکید بر قوانین و مقررات انگلستان». مجله مطالعات پیشگیری از جرم ۱۷ (۱۳۸۹)، ۱۶۶-۱۲۹.
- حسینی، سید حسین، زهرا صالح آبادی و سیده ساعد حسینی نینز. «بررسی تطبیقی هرزه‌نگاری در حقوق ایران و آمریکا»، دوفصلنامه حقوق تطبیقی ۲ (۱۳۹۸)، ۵۲-۲۹.
- سماواتی پیروز، امیر، محمود عباسی و حسین آهنین جگر. «مصونیت والدین در ایراد صدمات جسمی به فرزندان؛ چالشی پیرامون حق تأدیب در حقوق کیفری». مجله حقوق پزشکی ۱۰ (۱۳۸۸)، ۱۴۵.
- طباطبایی، سیدموسی، ایمان‌الله بیگدلی، غلامحسین بیابانی و طاهره حدادی. «بررسی میزان شیوع اختلالات روانی-رفتاری در کودکان دارای والدین زندانی مقیم زندانهای استان سمنان». مجله طب انتظامی ۲ (۱۳۹۲)، ۲۹-۲۱.
- موسوی بجنوردی، سید محمد. «کودک‌آزاری». فصلنامه علمی-پژوهشی (وزارت علوم) ۳ (۱۳۸۶)، ۲۲-۷.
- نیازپور، امیرحسین. «اساسی سازی حقوق پیشگیری از جرم در ایران». فصلنامه پژوهش حقوق کیفری ۶ (۱۳۹۳)، ۱۱۱-۹۱.
- پایان‌نامه‌ها
- نادری. پگاه. «نقش سازمان بهزیستی و عملکرد آن در پیشگیری از جرم». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه شهیدبهشتی، ۱۳۹۱.

منابع اینترنتی
- سازمان بهزیستی کشور، «برنامه اورژانس اجتماعی»، آخرین ویرایش: ۱۳۹۹/۷/۶،

<https://www.behzisti.ir/news>

ب- منابع خارجی

Article

- Font, Sarah & Kathryn Maguire-Jack, "The Scope, Nature, and Causes of Child Abuse and Neglect", *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 692 (2020): 27-28.

- Gupta, S. & S. Garg, "Causes and Effects of Child Sexual Abuse", *International Journal of Innovative Science and Research Technology* 5(2020):1867.

- Kaplan, S., D. Pelcovitz & V. Labruna. "child and adolescent abuse and neglect research review of the past 10 years' part I: physical and emotional abuse and neglect" *American Academy of child and adolescents psychiatry*10(1999): 1214-1222.

- Murray, J. & D. Farrington, "The Effects of Parental Imprisonment on Children", *Crime and Justice* 37(2008):133.

- Sinai-Glazer, H., "The Essentials of the Helping Relationship between Social Workers and Clients", *Social Work* 65(2020): 245.

- Toth, S. and J. Manly, "Developmental Consequences of Child Abuse and Neglect: Implications for Intervention", *Child Development Perspectives*13 (2019): 60.

Websites

- Department of Justice, "Citizen's guide to U.S. Federal law on child sexual abuse", last visited: January 7, 2021, <https://www.justice.gov/criminal-ceos/citizens-guide-us-federal-law-child-sexual-abuse>.

- Sentencing council, "Sexual Offences Act 2003, s.7", last visited: January 7, 2021, <https://www.sentencingcouncil.org.uk/offences/magistrates-court/item/sexual-assault-of-a-child-under-13>.

This Page Intentionally Left Blank